

**ACTA UNIVERSITATIS
DE CAROLO ESZTERHÁZY NOMINATAE**

TOM. XLVI.

SECTIO LINGUISTICA HUNGARICA

REDIGUNT
ZSÓFIA LUDÁNYI – GYULA KALCSÓ

EGER, 2020

Szerkesztőbizottság:

Domonkosi Ágnes
Eőry Vilma
Havasiné Kovács Helga
Imrényi András
Jánk István
Pethő József
Takács Judit

ISSN 2631-0198

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Egyetem rektora
Megjelent az EKE Líceum Kiadó gondozásában
Kiadóvezető: Nagy Andor
Nyomdai előkészítés, borító: Líceum Kiadó

Megjelent: 2020-ban

Készült: az Eszterházy Károly Egyetem nyomdájában, Egerben
Felelős vezető: Kérészy László

DOMONKOSI ÁGNES

TISZTELT MTA! ÉS KEDVES EGYESÜLET! INTÉZMÉNYNEVEK ÉS INTÉZMÉNYRE UTALÓ KÖZNE- VEK A MEGSZÓLÍTÁS MŰVELETÉBEN¹

1. Bevezetés

A társadalmi, gazdasági, politikai, igazgatási, szociális, kulturális és egyéb intézmények a modern és posztmodern kor nélkülözhetetlen szerveződései, működésük hétköznapi életünk fontos keretét jelenti. Az ünnepeelt gazdag munkásságának egyik meghatározó területét az intézménynevek alakulása és írásmódjuk változásai alkotják (Bozsik 1993, 2005), köszöntésképpen ezért azt tekintem át, hogy az intézménynevek, illetve a bennük szerepet játszó intézményt jelölő közszói elemek miként jelennek meg a saját szűkebb kutatási területemet képező megszólítás műveleteiben.

2. A megszólítás művelete és a megszólító elemek típusai

A megszólítás, azaz a közlés címzettjére utaló különböző nyelvi konstrukciók (nominális és pronominalis formák, inflexiós morfémák) olyan nyelvi műveletet hajtanak végre, amely más nyelvi lehetőségeknél közvetlenebbül jelzi az érintkező felek viszonyát, hozzájárulva a társas valóság alakításához. A közvetlen megszólításoknak, azaz a vokatívuszi elemeknek több összefonódó funkciójuk van: egyrészt odafordulásra készítetnek, figyelemkezdeményező szerepűek, másrészt egyértelműen kijelölik, azonosítják a címzettet, harmadrészt hozzájárulnak a társas kapcsolatok fenntartásához és megerősítéséhez is (Leech 1999). Társas deixisként értelmezhetők, amelyek érvényesülése révén a társas viszonyok alakíthatók, formálhatók, érzékenyen szabályozhatók (Levinson 1983: 68–73). A társas szerepük érvényesülésén belül a megszólításoknak sajátos rituális funkciójuk is van, amely elsősorban a kommunikáció kereteinek megszervezésében, kijelölésében érvényesül.

A megszólítás műveletének referense a legtipikusabban a beszédpartner, a prototipikus címzett tehát egy személy vagy személyek csoportja, ezért a megszólításra alkalmas eszközkészletet is jellemzően a személyek megnevezésére alkalmas elemek, azaz a személynevek változatai, funkció- és szerepjelölő főnevek,

1 A kutatás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az NKFI 129040 számú pályázatának támogatásával készült.

rang- és társjelölő főnevek alkotják. A megszólítás speciális eseteként tarthatjuk számon a nem személyközi kommunikációban érvényesülő vokatívuszokat (vö. Fülei-Szántó 1994: 14): a közlés címzettje a kommunikációs partneren kívül ugyanis lehet még a beszélő maga (*Ó, én ostoba!*), Isten (*Istenem!*), állat (*tyúkanyó, Morzsa kutyánk*), tárgy (*Ó, én édes pintes üvegem!*), megszemélyesített világrészlet (*Ó, én édes hazám!*), megszemélyesített fogalom (*Jöjj el, szabadság*). A beszélő ezekben az esetekben is hasonló elemkészletből válogat, mintha valós beszédpartnerhez szólna, a személynevek helyett azonban más tulajdonnevek, illetve főnevek is beépülhetnek a megszólításba. Ezekben az esetekben maga a megszólítás művelete megszemélyesítő jellegű, a megszólított dolog mint forrásfogalom azáltal válik egy metaforikus leképezés részévé, hogy beszélni lehet hozzá.

Amennyiben azonban a megszólítás műveletébe egy intézménynév, vagy pedig akár intézmény jelentésű főnév vonódik be, nem egyszerűen megszemélyesítés történik. Az intézménynévi megszólítás művelete révén jellemzően olyan fogalmi integráció valósul meg, (Fauconnier-Turner 2002), amely az adott intézményhez tartozó, kapcsolódó személyek elérését az intézmény megnevezésén keresztül teszi lehetővé, miközben az intézmény a megszólítás, a hozzá való beszéd révén személyként jelenítődik meg.

2.1. Az intézménynevek és a megszólítás hivatalos és ritualizált jellege

A megfigyelések alapján intézménynév, illetve intézmények megnevezése megszólításban tipikusan formális, hivatalos események során, illetve hivatalos jellegű, hivatalos aktust végrehajtó, a formális szerepviszonyokat hangsúlyozó írásbeli közlésekben fordul elő.

Az adatok alapján intézménynevek, illetve intézményt, szervezeti egységet, intézményszerű szerveződést megnevező köznevek tipikusan két különböző helyzetben fordulnak elő megszólításként. Egyrészt nyilvános, hivatalos eseményeken, több emberhez, nagyobb közönséghez szólva, összefoglaló szerepben valósulnak meg a közönség mint célcsoport eléréséhez az intézményt, illetve rendezvényt közvetítő fogalomként használó metonímiák. Ezekben a megszólításokban jellemzően nem valódi intézménynevek szerepelnek (1), az intézményesült jelleg leginkább abban mutatkozik meg, hogy egy testületet, emberek egy hivatalos kötelék révén összetartozó csoportját, az adott szerepüket kiemelve, a kommunikáció hivatalos, rituális keretének megalkotásaként egységként, csoportként jeleníti meg a megszólítás.

(1)

- a. Tisztelt Ház!
- b. Tisztelt Országgyűlés!
- c. Tisztelt Konferencia!
- d. Tisztelt Törvényszék!
- e. Tisztelt Járásbíróság!
- f. Tisztelt Ítéletábró!
- g. Tisztelt Szervezőbizottság!

Emellett az írásbeli kommunikáció megszólítási nehézségeinek kivédésére is kialakult egy intézménynévi elemeket alkalmazó megszólítási gyakorlat. A hivatalos levelek egy része ugyanis nem egy adott személyhez, hanem valamilyen szervhez, hivatalhoz, intézményhez, egy intézmény kisebb, speciális alegységéhez fordul. Ezekben a helyzetekben, ha a megnyilatkozó nem tudja, hogy személy szerint kinek szánja a levelét, a célszerűség érdekében az intézmény közvetítőfogalma révén érheti el a beszédpartnert. A kutatási eredmények (Domonkosi 2002) azt mutatják, hogy az írásbeli kommunikációban jóval szélesebb elemkészlet használható megszólításként, mint a szóbeliben, ezekben a hivatalos levelekben így jellemzően teljes, valódi intézménynevek, intézményszerű nevek, illetve intézményre, szervezeti egységre, hivatalos csoportosulásra utaló köznevek is kerülhetnek megszólító pozícióba:

- (2)
 - a. Tisztelt Magyar Posta Zrt.!
 - b. Tisztelt Polgármesteri Hivatal!
 - c. Főtisztelendő Egyházmegyei Hivatal!
 - d. Tisztelt Gyámhivatal!
 - e. Kedves Tanszék!

Ezek az írásbeli megszólítások alkalmasak arra, hogy az intézményekhez forduló, hivatalos kommunikáció kereteit megalkossák, a levél nyitóformulájának részeként eleget téve a formális üdvözlés funkciójának. Az intézményi jellegű megszólítások azonban a személytelenség, arctalanság miatt egyes esetekben annak ellenére is udvariatlannak tűnhetnek, hogy a formális közlés helyzetekben általános elvárás a távolító, személytelen közlésmód.

2.2. A megszólítás művelete és az intézménynévi jelleg: a metonimikus és megszemélyesítő leképezések szerepe

A nyilvános eseményeken, több emberhez forduló gyűjtőnévi elemeket, illetve közösségekre egységben utaló elemeket (pl. *konferencia*, *bizottság*, *szerkesztőség*) beépítő megszólítások esetében, a közösség együttes megszólítása a cél. Ezekben az esetekben a csoportot alkotó egyének cselekvőképessége, személyszerűsége a megszólítás művelete révén megvalósuló fogalmi integráció folyamatában (Fauconnier-Turner 2002) áttevődik a csoportra is. A közös megszólítás funkciója jellemző módon a közösségalkotás, az együttesen betöltött szerep kiemelése.

A teljes intézmény, szervezet, illetve annak valamely részegységének megszólítása olyan esetben, amikor a címzett, a megcélzott befogadó feltételezhetően egy személy, azaz a hivatalos írásbeli intézménynévi megszólítások nagy részének esetében metonimikus folyamat, az INTÉZMÉNY AZ INTÉZMÉNY TAGJA/Í HELYETT leképezés lép működésbe.

A beszédpartner mint egy metonimikus leképezés céltitítása olyan kognitív műveletet feltételez, amelyben az adott személyhez való fogalmi hozzáférést

az egy-egy személyhez kapcsolódó fogalmi tartomány elemei, azaz annak tulajdonságai, sajátosságai, kapcsolatai, csoporthoz való tartozása teszik közvetítő fogalomként lehetővé (vö. Kövecses 2005: 149). A beszédpartner metonimikus megjelenítése során azáltal, hogy a célentítés egy konkrét személy, sajátos, fordított helyzet jön létre: a tipikus metonimikus leképezésekben ugyanis a közvetítő fogalmak megválasztását éppen olyan kognitív elvek motiválják, hogy azok a célentítéshez képest konkrétabbak, emberi sajátosságokhoz jobban kapcsolhatók, specifikáltabbak (vö. Radden–Kövecses 1999: 44–48). A beszédpartner metonimikus megjelenítése esetén a célentítés egy konkrét személy, illetve konkrét személyek csoportja, így a közvetítőfogalom funkciója a tipikustól eltérően nem a célentítés könnyebb hozzáférhetősége, hanem a kapcsolatminőség formálása, a figyelem sajátos fókuszálása, ami a beszédpartner egy sajátosságának, az adott intézményhez való kapcsolódásának az előtérbe helyezése révén valósul meg. Ezekben az esetekben tehát a metonímia alkalmazásának motivációja az intézményhez mint egészhez való viszonyulás kifejezése lehet (vö. Bencze 2010: 125). Az intézménynévi megszólítás műveletének eredményeképpen a fogalmi integráció összetett művelete során a megnevezett intézmény a hozzá forduló beszéd, a megszólítotttság aktusa révén tudattal bíró lényként, személyként jelenik meg.

3. Az intézménynévi megszólítás az adatok tükrében

A tanulmányban bemutatott adatok meghatározó része írásbeli közlésekből származik, egyrészt az általam folyamatosan gyűjtött hivataloslevél-adatbázisból, másrészt internetes keresőkkel szisztematikusan gyűjtött előfordulásokból. Az MNSz.² hivatalos alkorpuszának, azon belül a hivatalos levelek anyagának megszólítási változatait is áttekintettem² (Oravec–Várad–Sass 2014). Emellett figyelembe vettem Ludányi Zsófiának az MTA Nyelvtudományi Intézete közönségszolgálatához érkező leveleit feldolgozó felmérését (2020).

Az intézményre utaló megszólításokból gyűjtött példák az mutatják, hogy levélkezdő helyzetben bármely teljes tulajdonnév, az intézménytípusra utaló köznév, illetve önmagában a tulajdonnévi elem is szerepelhet megszólításként. Ezeket a megnevezéseket a levélkezdő jelzők, tipikusan a *tisztelt*, ritkábban a *kedves* teszik vokatívuszi jellegűvé.

A teljes kifejtett intézménynév hivatalos helyzetet jelez, például hivatalos eljárás kezdeményezése során:

(3)

a. Tisztelt Állami Számvevőszék! (W1)

b. Tisztelt Fidesz - Magyar Polgári Szövetség!³ (W2)

2 A Magyar nemzeti szövegtárból kinyert adatokért köszönettel tartozom Ludányi Zsófiának.

3 A levelekből, e-mailekből, nyílt levelekből származó szövegrészeket a nyelvi hitelesség érdekében eredeti írásmóddal közlöm.

A teljes intézmény neve szerepelhet köszönőlevélben is, az adott alapítvány munkájának elismerését hivatalos formában kifejezve is:

(4) Tisztelt Gyermekmentő Alapítvány! (W3)

Hivatalos adatigénylési eljárás során akár halmozva, több intézmény egymás után is a megszólítottak körébe kerülhet, sajátos módon mindegyik jelzővel kiegészülve, valószínűsíthetően éppen a megszólító funkciójúvá tétel érdekében:

(5) Tisztelt Eötvös Loránd Tudományegyetem!
Tisztelt Debreceni Egyetem!
Tisztelt Pécsi Tudományegyetem!
Tisztelt Szegedi Tudományegyetem! [...] (W4)

Az ilyen teljes intézménynevet beépítő megszólítások erőteljesen formális stílust jeleznek, a hivatalos ügyintézés kereteit jelölik ki, miközben az udvariasságnak a személyközi viszonylatokra jellemző, a megszólított személyére utaló formái nem kapnak szerepet benne.

Az interneten fellelhető hivatalos levelek között nagyon nagy számban szerepelnek akár kifejezetten hosszú, a hivatalos nevet részletező, a teljes intézménynevtől egészen a keresett aleggységig megnevező levelek is:

(6) Tisztelt Eötvös Loránd Tudományegyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Hallgatói Önkormányzat és Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzat! (W5)

Nagyon sok ilyen adat háttérben nem egyértelmű nyelvhasználói gyakorlat húzódik meg, hanem az a technikai eljárás, hogy például a közérdekű adatigénylésre specializálódott kimittud.atlatszo.hu oldal olyan levélsablont használ, amely a legösszetettebb intézményi egységek hivatalos megnevezése elé is beilleszti a *tisztelt* jelzőt. Bár ezeket a nyelvi adatokat nem a nyelvhasználók szokásai eredményezik, a sablon révén keletkező, ráadásul az interneten nagy számban közzétett levelek nyelvi megoldásai meghatározó mintát jelentenek a hivatalos levelek írása során tájékozódó nyelvhasználók számára is.

Hasonló szerepe lehet annak a hivatalos ügyintézés körében szintén tapasztalható gyakorlatnak is, hogy egy-egy hivatalos úrlapon maga a megszólítandó fél, intézmény ad meg ilyen jellegű, sőt meglehetősen körülményes megszólítási formát:

(7) Tisztelt CRITERION Biztonsági Szolgáltatások Zrt! (W6)

A kifejtettség, illetve a pontos megnevezés udvariassági követelményének ellentmondva az intézmények rövidítése is előfordul hivatalos e-mailek és nyílt levelek megnyitásában:

- (8)
- a. Tisztelt Máv Start Zrt! (W7)
 - b. Tisztelt NAV! (W8)
 - c. Tisztelt BKV Zrt.! (W9)

A rövidített intézménynevek alkalmazása valóban képes a tiszteleti funkció hiányát jelezni, és csupán a levél megnyitásaként szerepelni, azokban az esetekben, amikor az ügyfelek a felháborodásuknak, elégedetlenségüknek adnak hangot (9a). Az ironikus hangvételű megszólításhasználat erőteljes példája, amelyben egy publicisztikaként megjelenő nyílt levél címeként áll a rövidítést tartalmazó megszólítás (9b).

- (9)
- a. Tisztelt MÁV! Szeretnék gratulálni Önöknek és azoknak akik tegnap résztvettek a káosz drámában (vagy inkább vigjáték?) Nyugatiban. Szereplők: a naponta ingázó valószínűleg drága pénzen vásárolt bérlettel rendelkező utasok (Mi) és Önök, akik csak sztrájkolni tudnak, de ha valamit tenni is kéne, akkor csak kívülállóként nézik az eseményeket. (W10)
 - b. Tisztelt NAV! Alulírott, ezúton értesítem Önöket, hogy 2019. évi személyi-jövedelem-adó-befizetési kötelezettségem 80 százalékának kívánok eleget tenni. (W11)

A teljes nevet vagy annak rövidítését, azaz a tulajdonnévi elemeket a megszólításba építő változatokon kívül jellemzőek a csupán az intézményre, szervezetre, szervezeti egységre utaló közzsói elemet megszólításként használó levélkezdetek is:

- (10)
- Kedves tanszék, mikor lehet megtekinteni a vizsgadolgozatot? (W12)
- Tisztelt Egyetem! (W13)
- Kedves Egyesület! (W14)
- Tisztelt Könyvtár! (W15)
- Tisztelt Alapítvány! (W16)

Ritkán előfordul olyan változat is, hogy egy-egy intézmény, szervezet elnevezésének nem az intézményre utaló közzsói tagja, hanem a tulajdonnévi eleme szerepel önmagában a megszólításban, miként a következő, alapítványnak címzett levélben:

- (11) Tisztelt Menstvár! (W17)

A Magyar nemzeti szövegtár hivatalos levelekre épülő anyagát áttekintve a vizsgált megszólítások közül a testületre utaló, összefoglaló szerepű, a testületet egészként, megszemélyesítve megszólító változatok fordultak elő:

(12)

- a. Tisztelt Elnökség!
- b. Tisztelt Kuratórium!
- c. Tisztelt Szerkesztőség!
- d. Tisztelt Alkotmánybíróság!

A hivatalos alkorpuszba jegyzőkönyvekből, a szóbeli közlések lejegyzett változatából származó anyagban jellemzően nem valódi intézménynévi megszólítások, hanem hivatalos testületekre utaló formák szerepelnek:

(13)

- a. Tisztelt Közgyűlés!
- b. Tisztelt Fővárosi Közgyűlés!
- c. Tisztelt Vezérkar!
- d. Tisztelt Képviselőtestület!

Az intézményneveket, intézménynévi megnevezéseket tartalmazó megszólítások metonimikus jellegét példázzák azok a levelek, amelyek halmozott megszólítások révén az intézmény mellett a megcímzett személyt is a megszólításba építik:

(14)

- a. Tisztelt Budapest Főváros Főpolgármesteri Hivatala! Tisztelt Főpolgármester Úr! (W18)
- b. Tisztelt Iskola, kedves Szabadidő Szervező! (W19)

A metonimikus leképezést általában az indokolja, hogy a levél olvasója, személyes címzettje az intézmény nevében, képviselőjében eljáró személy, aki elsődlegesen mint az adott intézmény képviselője kerül színre, azaz a metonímia szerepe az adott hivatalos funkcióra való fókuszálás. Egyes esetekben azonban konkrét személy az üzenet címzettje, mégis az intézmény nevesítődik. A metonimikus jelleg ilyen működését mutatja az a köztársasági elnök által aláírt levél is, amelyben az iskola mint intézménynévre utaló közszó épül a megszólításba, miközben a levélkezdet az Ön megszólító névmás használata, illetve a leírt helyzet révén megmutatja, hogy a címzett az iskola, az intézmény vezetője:

(15) TISZTELT ISKOLA!

Figyelmét kérve és támogatásában bízva fordulok Önhöz, valamint az Ön által vezetett középiskola nevelőtestületéhez és diákközösségéhez. (W20)

A következő, közlekedési vállalatnak címzett üzenet pedig reflektál is erre a sajátosságra, hogy a személytelen megszólított révén egy konkrét személyt kíván elérni, akinek továbbítani szükséges a személyes köszönetét.

(16) Tisztelt BKV Zrt.! Ma átvettem az elvesztett könyvem, kérem, továbbítsák köszönetem a becsületes buszsofőrnek. Bízom benne, hogy a régi mondás: JÓ TETT HELYÉBE JÓT VÁRJ! érvényesül esetében. A legjobbakat kívánom neki és minden BKV dolgozónak. (W21)

A hivatalos ügyintézés sokféle csatornája, különböző gyakorlatai, az interneten található sablonok torzító hatása miatt meglehetősen nehéz felmérni azt, hogy milyen arányú az ilyen intézménynévi, az intézményt megszólító levelek, e-mailek aránya, mennyire számít valóban bevett, elterjedt gyakorlatnak. Ebben a tekintetben nagyon tanulságos Ludányi Zsófiának a Nyelvtudományi Intézet nyelvi tanácsadó szolgálatához írott leveleit feltérképező kutatása, hiszen egy helyről származó mintán ugyan, de számszerű arányokat is jelez (2020). Felmérése a közönségszolgálathoz forduló első leveleket dolgozza fel, nagyobb, 10 éves időtávlatban, így a minta nagysága alkalmas lehet egyes tendenciák megállapítására. Eredményei a változatosság felmutatása miatt is tanulságosak, ugyanis egyetlen közönségszolgálathoz számos különböző metonimikus, az intézményt vagy az intézmény egységét jelölő megszólítással fordulnak az érdeklődők (Ludányi 2020):

- (17)
- a. Tisztelt MTA! (330 db)
 - b. Tisztelt Nyelvtudományi Intézet! (181 db)
 - c. Tisztelt Közönségszolgálat! (128 db)
 - d. Tisztelt Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet Nyelvművelő és Nyelvi Tanácsadó Kutatócsoport! (84 db)
 - e. Kedves MTA! (67 db)
 - f. Tisztelt Magyar Tudományos Akadémia! (43 db)
 - g. Tisztelt Intézet! (29)
 - h. Tisztelt Ügyfélszolgálat! (25 db)
 - i. Kedves Nyelvtudományi Intézet! (12 db)
 - j. Kedves Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet Nyelvművelő és Nyelvi Tanácsadó Kutatócsoport! (7 db)
 - k. Kedves Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet! (4 db)
 - l. Tisztelt Nyelvi Tanácsadó Kutatócsoport! (2 db)

A közönségszolgálat metonimikus megszólításaiban megmutatkozó arányok illusztrálják, hogy egy hierarchikus szervezet kis egységéhez fordulva a leggyakoribb a teljes intézmény megnevezése, teljes és rövidített formában is nagy számban nevesítve (a, e, f). Előfordulnak a szervezeti egységek mindegyikét felsoroló, részletező megszólítások (d, j), a befogadó intézet teljes nevét (b, i),

illetve annak csak a közzói elemét a levélkezdetbe építő (g), és kifejezetten a nyelvi tanácsadást végző kutatócsoportot, közönségszolgálatot nevesítő (c, h, l) megszólítások is.

A közönségszolgálathoz érkező levelek számarányai meggyőző adalékkal szolgálnak abban a tekintetben is, hogy a hivatalos megszólításokban sem egyöntetű a *tisztelt* jelző alkalmazása a levélkezdő vokatívusz jelölőjeként, hanem viszonylag nagy számban jelen van a *kedves* jelző is. Egy intézmény, szervezeti egység megszólítása esetében az ilyen jellegű konstrukciók által kezdeményezett fogalmi integráció során olyan sajátos társas jelentések formálódnak, amelyben a metonimikus megnevezés személytelen és távolságtartó jellegét a megszemélyesítő jellegű jelző enyhíti, közelítő szerepűvé teszi.

4. Metadiskurzusok, vélekedések az intézménynévi megszólításról

Hivatalos jellegük és nagyszámú előfordulásuk ellenére az intézménynévi megszólítások megítélése ellentmondásosnak számít, így számos kérdésfelvetést, hétköznapi, esetlegesen internetes társalgásokban megvalósuló metadiskurzust is olvashatunk a használatukkal kapcsolatban.

Az internetes fórumok nyelvi kapcsolattartásra vonatkozó kérdései és válaszai, illetve a különböző szövegtípusokban megvalósuló oktatói iránymutatások olyan metadiskurzusoknak tekinthetők, amelyekben a beszélők megnyilatkozásai a nyelvi tevékenységre és az ahhoz kapcsolódó társas jelentésekre vonatkoznak; a megnyilatkozók kifejtetten reflektálnak arra, hogy a nyelvi kapcsolattartó tevékenységet milyen társadalmi és közösségi minták irányítják, és hogy a diskurzus szereplői hogyan viszonyulnak azokhoz (vö. Kádár–Haugh 2013: 181–206; Domonkosi–Ludányi 2018). Az intézménynévi megszólítások lehetséges szerepeinek és változatainak feltárása során internetes keresőkkel és kulcsszavak segítségével igyekeztem a kérdéskörre vonatkozó metadiskurzusokat összegyűjteni, és a bennük kifejtett tipikus vélekedéseket feltárni.

Az iskolai, felsőoktatási helyzetek, a tanszéki adminisztrációval, a felvételi ügyekben való kapcsolattartás, az adminisztrátor személyes ismeretének hiánya, illetve esetlegesen amiatt, hogy nem tudja pontosan a levélíró, hogy ki az illetékes egy adott ügyben, számos ilyen kérdést motivál. Az internetes véleménykérő fórumokon (pl. www.gyakorikerdesek.hu) igen jellemző például, hogy a felsőoktatásban résztvevő hallgatók által kért tanácsokban vetődik fel az intézménynévi megszólítások kérdése (vö. Ludányi 2018):

(18)

Kérdés: Ha a suliban egy adott tanszéknek szeretnék írni bővítés miatt, akkor milyen megszólítást írjak az e-mailben? Tisztelt Pénzügy Tanszék jó lesz? Vagy? [...]

Válasz: A Tisztelt Tanszék! nagyon szokatlan. Helyette sokkal jobb, ha azt írod: „Tisztelt Tanszéki Ügyintéző!”. Nálunk az ügyintéző sokaknak csak egyszerűen X. néni, de persze ez a helyi viszonyoktól függ, mi kis tanszék vagyunk. :) (W22)

A válaszok meglehetősen változatos képet mutatnak, az intézménynevi megszólítás ajánlásától a teljes elutasításáig, jelezve ennek a megszólítási módnak az ellentmondásos megítélését. A felsőoktatáson belüli különböző gyakorlatok működését mutatja a következő párbeszéd, amelyben a megszólítási tanácsot kérő két változatot tart lehetségesnek, vagy a szervezeti egység megnevezését, vagy pedig az ügyintéző teljes néven szólítását. Ez a kérdésfelvetési mód mutatja a semleges, általános hivatalos megszólítási formák használatában való járatlanságot. A válaszadók között van olyan, aki egyértelműen a hivatali egység megszólításának bevett gyakorlatáról számol be, míg egy másik válaszadó a *tisztelt* jelző jelentése miatt nem tartja elfogadhatónak.

(19)

Kérdés: A tanulmányi osztályos néninek hogyan írnátok e-mailt? Tisztelt Tanulmányi Osztály, vagy Tisztelt X Y?

Válasz1: Tisztelt Tanulmányi Osztály. Mindig így írtam nekik.

Válasz2: Egy „osztályt” nem tisztelünk meg. (W23)

A nyelvi illemmel, levelezési szokásokkal foglalkozó internetes fórumokon igen gyakoriak a felsőoktatás közléshelyezeteire vonatkozó, a tanszék, az intézet, vagy akár az egész egyetem megszólításának problémáját felvető kérdések, de emellett a cégekhez, boltokhoz, könyvtárakhoz forduló üzenetek tekintetében is fogalmazódnak meg a metonimikus megszólítások lehetőségét tárgyaló kérdések.

Egy könyvtárnak írott levél kapcsán különböző érveket, véleményeket ütköztető vita bontakozik ki az intézménynevi jellegű megszólítások használhatóságával, szerepével kapcsolatban, amely szemlélteti az ezzel a megoldással kapcsolatos eltérő attitűdöket. Az első válaszadó egyértelműen a teljes intézménynevet magába foglaló megszólítást ajánlja, majd a vitában felmerül, hogy azonosak vagy eltérők-e az angol nyelvű levelezési gyakorlatok. A vitában az érvek egyik része arra mutat rá, hogy az üzenet ezekben az esetekben valóban az intézménynek van szánva, a levelet olvasó személy csak képviseli azt, míg a másik oldal a levelet kezelő személy által elvárható személyesség mellett érvel:

(20)

Kérdés: Ha levelet írok egy könyvtárnak, de nem tudom ki fogja elolvasni, hogy szólítsam meg?

Válasz1: Intézményt ilyenkor az intézmény nevéen. Tisztelt Szabó Ervin Könyvtár!

[...]

Válasz2: Én fenntartom, hogy nem konkrétan az olvasó személynek írunk, hanem ő csak a megszólított intézmény arctalan képviselője.

Válasz3: Igen az intézmény arctalan képviselője. Mégis azt várom, hogy az ismeretlen, arctalan levelező (én...) kívánságát figyelembe vegye. +Rosszul érintene bárkit is, ha a válaszlevél megszólítottja „Tisztelt ismeretlen” lenne. Aki kér, bejelent, intézkedést vár. Úgye, nem egy „senki”-től? (W24)

Az intézménynévi megszólítások kérdése helyesírási problémákhoz kapcsolódva is felvetődhet. Egy nyelvi tanácsadó szolgálathoz forduló, a *kft.*, *zrt.*, írásmódjára vonatkozó kérdés megválaszolása során a válaszadó megemlíti a megszólításban való írásmódot is, ami azt jelzi, hogy elfogadott, megszokott gyakorlatként értékeli ezt a lehetőséget.

(21)

Intézménynév részeként nagy kezdőbetűsek. Például: *Katedra Kft.*, *Malév Zrt.* Levélben a címzett megszólításaként szintén írhatjuk nagy kezdőbetű kezdőbetűvel. Például: *Tisztelt Zrt.!* (W25)

5. Összegzés

A hivatalos jellegű, illetve ügyintézésre szolgáló levelezés gyakorlatát vizsgálva az intézmény megnevezését, illetve intézménynevet tartalmazó megszólítások a levélkezdő megoldások egyik lehetőségének számítanak. A levelezéssel kapcsolatos bizonytalanságokban, reflexiókban is jelentős ezért az ilyen típusú megszólítással kapcsolatos felvetések száma, jelezve azt is, hogy bár létező gyakorlatról van szó, a megítélése a beszélőközösségben nem egységes, sőt egymásnak szélsőségesen ellentmondó elgondolások is érvényesülnek.

Az intézménynévi elemet tartalmazó megszólítások működésüket tekintve olyan metonimikus leképezésnek tekinthetők, amelyben a megszólított személye, azaz a levelet olvasó, ügyintéző személy egy metonimikus leképezésen keresztül válik hozzáférhetővé; amit az indokol, hogy nem személyes kapcsolatról, a személyközi viszony alakításáról van szó, hanem az adott személy az intézmény képviselőjében jár el. Az üzenet kezdetétől elvárt rituális jelleget képviselve ezek a megszólítások alkalmasak a helyénvaló viselkedés szerepének betöltésére, azonban mivel a személy irányában nem fejeznek ki tiszteletet, nem tekinthetők kifejezetten udvarias, tiszteletadó megoldásnak.

Források

- W1 – https://www.asz.hu/storage/files/files/Valasztas_2014/ogy_valasztas_taje_koztato_nyomtatott_sajto/hataridontul/alternational_alternationalhu.pdf?download=true (2020. 06. 14.)
- W2 – https://kimittud.atlatszo.hu/request/a_fidesz_es_a_szinapszis_kft_koz (2020. 06. 14.)
- W3 – <http://www.gyermekmento.eu/bid14/alapitvanyrol/koszono-levelek> (2020. 06. 14.)
- W4 – <https://kimittud.atlatszo.hu/request/d-nt-shoz-test-letek-l-sei> (2020. 06. 14.)
- W5 – <https://kimittud.atlatszo.hu/request/az-elte-btk-hok-penzugyei> (2020. 06. 14.)
- W6 – https://tavfelugyelet.criterion.hu/wp-content/uploads/2020/02/CRITERION_Tavfelugyelet_Szolgaltatas_felmondas_minta_20200206.pdf (2020. 06. 14.)
- W7 – <https://www.testbike.hu/velemeney/egyeb-cuccok/mav-start-zrt-kerekpar-szallitas?rvid=61236> (2020. 06. 14.)
- W8 – <http://www.tgvhp.hu/leiras/NAV%20t%E1j%E9koztat%F3%2014M30.pdf> (2020. 06. 14.)
- W9 – <https://www.facebook.com/bkvzrt1/posts/1264614227014766/> (2020. 06. 14.)
- W10 – https://mavfigyelo.blog.hu/2008/11/15/kaosz_a_nyugatiban_1 (2020. 06. 14.)
- W11 – <https://www.es.hu/cikk/2020-02-14/lantai-andras/tisztelt-nav.html> (2020. 06. 14.)
- W12 – <https://www.facebook.com/pg/BGE-PSZK-Sz%C3%A1mvitel-tansz%C3%A9k-hivatalos-oldala-114026479976376/posts/> (2020. 06. 14.)
- W13 – https://kimittud.atlatszo.hu/request/tanulmanyi_osztondijak_merteke (2020. 06. 14.)
- W14 – https://atletika.hu/sites/default/files/masz/dokumentumok/penzugy/taje_koztatolevel-2016iifelevesmuhelytamogatas.pdf (2020. 06. 14.)
- W15 – <https://konyvtar.elte.hu/hu/chat/tisztelt-konyvtar-nem-vagyok-beiratko-zva-szakiranyu-tovabbkepzesre-jarok-diakigazolvanyom> (2020. 06. 14.)
- W16 – <http://www.fehervartravelalapitvany.hu/tamogatottjaink-irtak.html?start=40> (2020. 06. 14.)
- W17 – <http://www.mentsvar.hu/daganatos-cica/> (2020. 06. 14.)
- W18 – <https://buckaiszovetseg.blog.hu/> (2020. 06. 14.)
- W19 – <https://www.facebook.com/gadoriskola/posts/509763309061298/> (2020. 06. 14.)
- W20 – <http://www.almosvezer.hu/html/oldalak/tiszteltiskola.pdf> (2020. 06. 14.)
- W21 – <https://www.facebook.com/bkvzrt1/posts/1264614227014766/>
- W22 – https://www.gyakorikerdesek.hu/kozoktatas-tanfolyamok__egyeb-kerdesek__2143471-ha-a-suliban-egy-adott-tanszeknek-szeretnek-irni-bovites-miatt-akkor-milyen-meg (2020. 05. 20.)

- W23 – https://www.gyakorikerdesek.hu/kozoktatas-tanfolyamok__tanulasi-lehetosegek__9358502-a-tanulmanyi-osztalyos-neninek-hogyan-irnatok-e-mailt (2020. 06. 14.)
- W24 – https://www.gyakorikerdesek.hu/kultura-es-kozosseg__szokasok-etikett__6161077-ha-levelet-irok-egy-konyvtarnak-de-nem-tudom-ki-fogja-elolvasni-hogy-szolitsam (2020. 06. 14.)
- W25 – <https://e-nyelv.hu/2006-07-20/zrt/> (2020. 06. 14.)

Irodalom

- Bencze M. Ildikó 2010. A metonímia a kognitív pragmatikaelméletek tükrében. *Magyar Nyelvjárások* 48: 111–131.
- Bozsik Gabriella 1993. *Intézményneveink múltja és jelene. Különös tekintettel a helyesírásukra*. Kandidátusi értekezés.
- Bozsik Gabriella 2005. Az intézménynévadás és -írás újabb jellemzői. *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Linguistica Hungarica* XXXIII: 125–135.
- Domonkosi Ágnes 2002. *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban*. A DE Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai. 79. szám. Debrecen.
- Domonkosi Ágnes 2012. Metaforikus és metonimikus motivációk a magyar megszólításokban. In: Tolcsvai Nagy Gábor – Tátrai Szilárd (szerk.): *Konstrukció és jelentés. Tanulmányok a magyar nyelv funkcionális kognitív leírására*. ELTE. Budapest. 339–350.
- Domonkosi Ágnes – Ludányi Zsófia 2018. Írásbeli kapcsolattartás a hallgató-oktató viszonyban: szokásrendek és problémák a nyelvi reflexiók tükrében. *Acta Universitatis de Carolo Eszterhazy Nominatae Sectio Linguistica Hungarica* XLIV: 89–107.
- Fauconnier, Gilles – Turner, Mark 2002. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. Basic Books. New York.
- Fülei-Szántó Endre 1994. *A verbális érintés*. Linguistica. Series C, Relationes 7. MTA Nyelvtudományi Intézet. Budapest.
- Kádár Z. Dániel – Haugh, Michael 2013. *Understanding Politeness*. Cambridge University Press. Cambridge. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139382717>
- Kövecses Zoltán 2005. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Typotex Kiadó. Budapest.
- Leech, Geoffrey 1999. The distribution and function of vocatives in American and British English conversation. In: Hasselgård, Hilde – Oksefjell, Signe (eds.): *Out of Corpora: Studies in Humour of Stig Johansson*. Rodopi. Amsterdam. 107–118.
- Levinson, Stephen 1983. *Pragmatics*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Ludányi Zsófia 2018. A hallgató-oktató írásbeli kapcsolattartás nyelvi problémái internetes fórumok metadiskurzusában. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 13/2: 76–97.

- Ludányi Zsófia 2020. „Tisztelt Nyelvtudományi Intézet!” Megszólítások a nyelvi tanácsot kérő levelekben. <https://helyesiras.mta.hu/helyesiras/blog/show/megszolitasok-nyelvi-tanacsbero-levelekben> (2020. 06. 14.)
- Oravecz, Csaba – Váradi, Tamás – Sass, Bálint 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: Calzolari, Nicoletta – Choukri, Khalid – Declerck, Thierry et al. (eds): *Proceedings of Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2014)*. ELRA. Reykjavik. 1719–1723.
- Radden, Günter – Zoltán Kövecses 1999. Towards a theory of metonymy. In: Panther, Klaus-Uwe – Radden, Günter (eds.): *Metonymy in language and thought*. John Benjamins. Amsterdam, Philadelphia. 17–59. <https://doi.org/10.1075/hcp.4.03rad>